

Наукові семінари Інституту соціології НАН України 2017 року

Упродовж 2017 року в Інституті соціології НАН України відбулася низка наукових семінарів. Доповідачами були науковці як з Інституту соціології НАН України, так і з інших науково-дослідницьких установ та організацій (у тому числі – зарубіжних).

24 березня 2017 року теоретико-методологічний семінар “Економічний опір населення України” провів ректор Соломонового Університету, екс-директор Інституту економіки при Міністерстві економіки України, доктор економічних наук, професор Олександр Розенфельд. Доповідач проаналізував низку економічних практик громадян України, до яких вони вдаються за умов, коли їхнім інтересам суперечать дії їхніх контрагентів у відносинах виробництва, розподілу, обміну та споживання. Йшлося передусім про зазначені відносини населення із державою. Коли економічна політика держави, її спроби здійснити певні економічні реформи реалізуються з перманентним нехтуванням інтересами громадян, наслідком стає формування у них сталої недовіри до державних регуляторів економіки та, звідси, економічний опір їм. Опір може виявлятися в приховуванні реальних доходів від фіскальних органів, несплаті належних податків і зборів, тіньовій економічній діяльності, ігноруванні можливостей інвестування особистих ресурсів та ін. З огляду на це очільники державних органів мають сприймати громадян як цілком повноцінних, доволі раціональних і високо мотивованих контрагентів, спроможних до дієвої та винахідливої протидії. Відтак, розроблення державної політики має керуватися знанням зазначених обставин, що потребують виокремлення у повноцінне предметне поле перспективних досліджень.

30 травня 2017 року в Інституті соціології НАН України відбувся теоретико-методологічний семінар “Трансформація політичного в етичне. Моральні цінності постмодерного простору”, який провів професор Університету Париж V – Сорбонна, головний редактор журналів “Societes”, “Cahiers europeens de l’imaginaire”, співвидавець журналу “Sociologia Internationalis” Мішель Мафесолі. Цей семінар був складовою низки наукових заходів у місті Києві за участі зазначеного доповідача у рамках його візиту в Україну. Серію усіх цих заходів, зокрема в Інституті соціології НАН України, організував та модерував Президент Українського товариства сприяння соціальним інноваціям, академік та керівник відділення соціально-гуманітарних технологій Української технологічної академії, заслужений діяч науки і техніки України, доктор соціологічних наук, професор Едуард Афонін (Національна академія державного управління при Президентові України, кафедра публічної політики та політичної аналітики).

На семінарі М.Мафесолі наголосив, що перехід до постмодерну є трансформацією “соціального” в “соціальність”. Модерну відповідає поняття “суспільство” (Gesellschaft, за Ф.Тьонісом) і цінності “прометеївської” культури, а основою соціальних зв’язків виступає “механічна солідарність” (за Е.Дюркгаймом), що ха-

рактизується інструменталізмом, проєктивністю, раціональністю та телеологізмом. Постмодерний соціальний порядок описується в термінах “громади” (Gemeinschaft, за Тьонісом), цінностями “діонісійської” культури та “органічної” (або “оргіастичною”) солідарністю з її “зачакловою” реальністю, нон-логічністю, імморалізмом і комунікацією. Симптомом настання постмодерного “неотрайбалізму” виступає “відродження інтересу до всього натурального і почуття зачаклованості світу”.

Видима наразі імплізія політичного дістає концентроване вираження у “безсловесності” мас, однак їхня байдужість щодо “високої політики” видається пасивністю “мертвої матерії” лише за старою системою координат. Існує своєрідна позиція “народного стоїцизму”: те, на що людина не може або не хоче впливати, залишає її байдужою. Саме ця байдужість і дає змогу індивідам зосереджувати свою енергію на тому, що перебуває поблизу. Сенс життя вже не в недосяжній утопії та не у всеосяжній раціоналізації існування, а “тут-і-тепер”. І якщо політичний активізм був панівною цінністю модерну, то ключовою цінністю постмодерну стає естетично забарвлене “не-діяння”.

Постмодерна “естетика” жодним чином не обмежується цариною “вишуканих мистецтв”, але охоплює весь комплекс повсякденного життя. “Естетичне” передбачає приватну стратегію: тут світом користуються, прагнучи власного задоволення, а не панування над ним. Причому це використання поділяють з іншими. Мафесолі наголосив, що в цьому сенсі естетичне є синонімом інтерсуб’єктивності. “Естетика” — це досвід спільних почуттів, що означає постійну інтеракцію, для неї істотно важливою є “співприсутність” з іншими. Всупереч видимості нарцисизму та гедонізму, які виникають у разі сприйняття постмодерної естетизації повсякденності в колишній системі духовних координат, стверджується радше нова соціальна етика — “етика естетичного”.

Імплізія раціонально зорганізованого модерного політичного тіла означає зовсім не “кінець соціального”, а оформлення та розвиток постмодерної соціальності, яка структурується “культурою почуттів”. Політична імплізія являє собою не катастрофу, а “перетворення” — “триби”, породжувані спільним життям людей в сучасних мегаполісах. Як примітивні родоплемінні спільноти були органічно пов’язані з “мезокоосмом” безпосереднього довкілля і через цей зв’язок ідентифікували себе в соціальному оточенні, з яким вони це довкілля поділяли, так і в “кам’яних джунглях” сучасні “триби” пов’язані зі своїми кварталами, вулицями, місцями тусовок і тим самим утворюють специфічну спільноту своїх членів, забезпечуючи їм ідентифікацію.

Постмодерна “самість” не має нічого спільного ні з картезіанським “я мислю”, ні з автономним індивідом як учасником соціального контракту. Це свого роду “пористе” Я, що перебуває у постійному трансі й тому схильне приєднуватися до почуттів, що їх переживають навколишні люди, й це надає йому безпеку “архетипових спільнот”. “Трайбалізація” соціального світу означає повернення общинного ідеалу за рахунок ідеалу соціетального. І цей процес соціального розвитку може цілком позитивно вивчати соціологія, хоча вже не через нівелювання універсальної теорії, а на шляхах “спекулятивного емпіризму”, що розвиває “сприйнятливий розум”, здатний зауважити найрізноманітніші елементи соціальної даності. Концептуалізуючи символічне як праформу політичного, можна говорити про “імажинальну могутність спільного існування” як про константи химерного перебігу людської історії, завдяки чому низові спільноти набувають сили установи. Встановлена влада може каналізувати цю потугу, яка, втім, не припиняє справляти прихований тиск на владу. Час від часу цей тиск виявляється у жорсткій формі вибуху (експлозії) і дає початок новій

ері (зокрема, модерній), в рамках якої і розгортається соціальна еволюція, що завершується врешті-решт імплузією.

Дотримуючись інверсійної інтерпретації повсякденності, яка знімає бінарну опозицію між сакральним і профаним, і використовуючи метод “общинної емпатії”, можна говорити про трансформацію “індивіда” в “персону”, яка наділена поліфункціональними характеристиками — “масками”, а “групи” або “організації” — у “плем’я”, зрозуміле як мікроспільність із вільним членством, інтерсуб’єктивність, ґрунтована на афекті, найчастіше спонтанному, розсіяному, з нестійкою консолідацією соціальності. Відмінною особливістю племен є їхня “іманентна трансцендентність” — умова, за якої соціальність трансцендує своїх членів, але сама нічим не трансцендується. При цьому межі маси і племені вкрай нестійкі й розмиті через “постійний зустрічний рух” і зміну “масок”. Таким чином, сенсуалізація, міфологізація й відродження цінності території, тіла, оргії, видовища і насолоди позначають регресію до архаїки і конституують соціальність як повсякденність.

20 червня 2017 року старший науковий співробітник відділу соціальних структур Інституту соціології НАН України, кандидат соціологічних наук Олена Симончук провела теоретико-методологічний семінар “Сучасний класовий аналіз: основні тренди розвитку”. Доповідачка схарактеризувала головні сучасні кластери класового аналізу: а) вивчення формування та занепаду класів; б) вивчення природи соціального класу; в) класове картографування; г) вивчення класових наслідків; д) вивчення суб’єктивних аспектів класу; е) вивчення класових конфліктів і класових формацій. В осмисленні сучасних соціальних нерівностей, поділів і конфліктів, зокрема в рамках кожного із шести тематичних кластерів, О.Симончук зафіксувала три тренди: 1) консервативний — визнання дослідниками (Е.О.Райт, Дж.Голдторп, Г.Терборн та ін.) статус-кво класової структури як основи макросоціальної структури, а також релевантності визнаних і широко використовуваних класових концепцій для опису сучасних суспільств; 2) ревізійністський — збереження за класовою структурою першості у матриці соціальної стратифікації, але при цьому стратегія на реконструкцію і оновлення класової теорії та класового аналізу (А.Соренсон, Д.Граскі, К.Віден, М.Севідж, Ф.Девайн та ін.); 3) нігілістський — відкидання тези про “примат класової структури як хребта соціальної структури та матриці соціальної стратифікації” й, натомість, визнання зсуву від класових нерівностей і структур індустріальної доби до комплексної (безкласової) нерівності доби постіндустріальної (Я.Пакульські, Е.Гіденс, П.Бурдьє та ін.).

14 листопада 2017 року головні радники Інституту стратегічних досліджень “Нова Україна”, кандидати соціологічних наук Володимир Лупацій та Олександр Левцун провели в Інституті соціології НАН України теоретико-методологічний семінар “Демократія: загальноцивілізаційні універсалії та самобутні традиції”. Доповідачі здійснили презентацію українського перекладу книги Б.Айзехена та С.Стоквелла “Единбурзький погляд на історію демократії — від давніх часів до майбутніх можливостей”¹, що вперше вийшла друком 2012 року. Зазначена наукова праця присвячена історії поширення та згорання демократії в історичній та порівняльній перспективі. Вона увібрала в себе результати досліджень демократичних практик у різні епохи та в різних куточках світу. Виходячи зі змісту презентованої книги, доповідачі наголосили, що проект демократії наразі є далеким від завер-

1

Единбурзький погляд на історію демократії від давніх часів до майбутніх можливостей / за ред. Б.Айзехена та С.Стоквелла; пер. з англ. Р.Машкової, О.Хоменко; наук. ред. і упоряд. пер. М.Мінаков; передм. Дж.Гуді; вступ. слово А.Єрмолаєва. — Харків: Фоліо, 2017.

шення, позаяк він продовжує відкривати перед людськими спільнотами по всьому світові нові можливості та ставити перед ними нові виклики. Отже, розуміння наративу поширення та згортання демократії стимулюватиме дослідників і громадян України цінувати і плекати здобутки демократичних перетворень у нашій країні.

*Інформацію підготував завідувач відділу історії та теорії соціології Інституту соціології НАН України, доктор соціологічних наук
ВОЛОДИМИР РЕЗНІК*

Інформацію одержано 24.01.2018